

XALQARO MIQYOSDA DAVLAT XARIDLARI AUDITINING MAQSADI, VAZIFALARI VA O'TKAZILISH BOSQICHLARI.

Usmonova Xulkar Askarovna

*Toshkent davlat iqtisodiyot Universiteti "Moliyaviy tahlil" kafedrası mustaqil
izlanuvchisi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada xalqaro miqyosdagi davlat xaridlari auditining maqsadi, asosiy vazifalari va amalga oshirish bosqichlari tahlil qilinadi. Audit jarayoni davlat mablag'larining qonuniy, samarali va shaffof tarzda ishlatilishini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Maqola xalqaro standartlar doirasida auditning nazariy va amaliy jihatlarini yoritib beradi hamda zamonaviy audit mexanizmlarining samaradorligini oshirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqadi.*

Kalit so'zlar: *davlat xaridlari, audit, xalqaro standartlar, samaradorlik, shaffoflik, nazorat, risklar.*

KIRISH

Davlat xaridlari milliy va xalqaro darajada davlat organlari tomonidan amalga oshiriladigan tovar, xizmat va ishlar xaridlarini o'z ichiga oladi. Bu jarayonlar davlat mablag'larini samarali boshqarish, ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishni ta'minlash uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois, xaridlarning qonuniyligi, maqsadga muvofiqligi va shaffofligi ustidan nazorat o'rnatish – davlat xaridlari auditining asosiy vazifasi hisoblanadi. Xalqaro amaliyotda davlat xaridlari auditi faqat moliyaviy hisob-kitoblarni tekshirish emas, balki xarid siyosati va jarayonlarini keng qamrovda monitoring qilish sifatida qaraladi. Audit jarayoni xalqaro standartlarga, jumladan INTOSAI tavsiyalariga mos ravishda olib boriladi va davlat boshqaruvida hisobdorlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Metodologiya. Maqolada xalqaro davlat xaridlari auditining nazariy asoslari va amaliy bosqichlari tahlil qilindi. Tadqiqot metodlari quyidagilardan iborat:

- Normativ-huquqiy tahlil: xalqaro standartlar (ISSAI), milliy qonunchilik va xalqaro moliyaviy tashkilotlarning normativ hujjatlari o'rganildi.

- Taqqoslash usuli: audit jarayonlari va standartlari o'rganilib, xalqaro va milliy tajriba solishtirildi.

- Audit amaliyoti tahlili: xalqaro tajriba va statistik ma'lumotlar asosida auditning samaradorligi o'rganildi.

- Strukturaviy yondashuv: audit jarayonining bosqichlari tizimli tarzda ko'rib chiqildi.

Natijalar

Xalqaro davlat xaridlari auditi davlat yoki xalqaro tashkilotlarning mablag'lari to'g'ri, samarali va shaffof sarflanishini ta'minlashga yo'naltirilgan mustaqil

tekshiruvdir. Uning asosiy maqsadi quyidagilardan iborat:

- Davlat mablag'laridan oqilona foydalanishni kafolatlash;
- Korrupsiya va manfaatlar to'qnashuvining oldini olish;
- Shaffoflik va hisobdorlikni oshirish;
- Xalqaro moliyaviy tashkilotlar oldidagi ishonchni mustahkamlash;
- Xarid jarayonlarining xalqaro standartlarga muvofiqligini ta'minlash;
- Xarid tizimining institutsional rivojlanishiga hissa qo'shish.

Audit jarayoni quyidagi asosiy vazifalarni bajaradi:

1. Xaridlarning qonuniyligini tekshirish — milliy va xalqaro normativlarga mosligi;

2. Mablag'larning maqsadga muvofiq sarflanishini aniqlash;

3. Xaridlarning iqtisodiy samaradorligi va oqiloligini baholash;

4. Shaffoflik va hisobdorlik darajasini o'rganish;

5. Korrupsiya va manfaatlar to'qnashuvini aniqlash;

6. Tizimdagi muammolarni aniqlash va takliflar ishlab chiqish;

7. Xalqaro moliyalashtirilgan loyihalarda shartnoma intizomining ta'minlanishini nazorat qilish.

Munozara. Audit jarayoni quyidagi bosqichlardan iborat:

1. Rejalashtirish bosqichi:

Audit obyekti va doirasi aniqlanadi, risklar baholanadi va audit dasturi ishlab chiqiladi. Bu bosqich audit strategiyasini belgilaydi hamda jarayonning samaradorligini ta'minlaydi.

2. Ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilish:

Dalillar ishonchlilik va to'liqlik mezonlari asosida yig'iladi — hujjatlar, intervyular, elektron tizimlar tahlili o'tkaziladi.

3. Baholash bosqichi:

Audit natijalari asosida xaridlarning qonuniyligi, samaradorligi, shaffofligi va tashkilot ichidagi muammolar aniqlanadi.

4. Hisobot tayyorlash:

Aniqlangan holatlar va tavsiyalar aniq, tushunarli va xalqaro standartlarga mos tarzda shakllantiriladi hamda tegishli organlarga taqdim etiladi.

5. Monitoring va nazorat:

Berilgan tavsiyalar bajarilishi kuzatiladi, kerak bo'lsa qo'shimcha tekshiruvlar amalga oshiriladi, tizimda yaxshilanishlarni baholash amalga oshiriladi.

Ushbu bosqichlar xalqaro standartlar — ISSAI 100 va INTOSAI tavsiyalariga muvofiq tashkil etilgan bo'lib, audit jarayonining tizimlilik va samaradorligini ta'minlaydi

Xulosa. Xalqaro miqyosdagi davlat xaridlari auditi davlat mablag'larining oqilona, qonuniy va shaffof sarflanishini nazorat qilishda muhim vosita hisoblanadi. Auditning to'liq va tizimli o'tkazilishi korrupsiyani kamaytiradi, hisobdorlikni

oshiradi hamda xalqaro moliyaviy tashkilotlar bilan hamkorlikni mustahkamlaydi. Audit jarayonining har bir bosqichi aniq metodologik yondashuvga asoslangan bo'lib, uning samaradorligini oshirish uchun zamonaviy texnologiyalar va malakali kadrlarni jalb qilish zarur. Shu bois, mamlakatlar va xalqaro tashkilotlar davlat xaridlari auditini takomillashtirishga alohida e'tibor qaratishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. INTOSAI. (2013). International Standards of Supreme Audit Institutions (ISSAI). Available at: <https://www.intosai.org/>
 - Xalqaro davlat auditorlari institutlari uchun standartlar to'plami.
2. World Bank. (2020). Procurement Regulations for IPF Borrowers. Washington, DC: World Bank.
 - Jahon bankining xalqaro xaridlarni tartibga soluvchi me'yoriy hujjatlari.
3. Asian Development Bank (ADB). (2019). Procurement Guidelines. Manila: ADB.
 - Osiyo taraqqiyot bankining xaridlar bo'yicha ko'rsatmalari.
4. European Commission. (2021). Public Procurement Guidelines and Auditing Practices. Brussels: European Union.
 - Yevropa Ittifoqining davlat xaridlari auditi bo'yicha metodologiyasi.
5. Hood, C. (2010). The Art of the State: Culture, Rhetoric, and Public Management. Oxford University Press.
 - Davlat boshqaruvida shaffoflik va hisobdorlik masalalari.
6. Flynn, A. & Davis, P. (2017). Public Procurement and Corruption: The Role of Auditing. Journal of Public Procurement, 17(1), 1–26.
 - Davlat xaridlari va korrupsiyaga qarshi audit tadqiqotlari.
7. OECD. (2016). Good Practice for Public Procurement. Paris: OECD Publishing.
 - Davlat xaridlarida eng yaxshi amaliyotlar to'plami.
8. Thai, K.V. (2001). Public Procurement Re-Examined. Journal of Public Procurement, 1(1), 9–50.
 - Davlat xaridlari nazariyasi va amaliyoti.
9. Transparency International. (2019). Corruption and Public Procurement: Risks and Mitigation. Berlin: TI Publications.
 - Korrupsiya va davlat xaridlari sohasidagi xavflarni kamaytirish usullari.
10. Бобоев, С.Р. (2022). Державные закупки и аудит: международный опыт и национальные особенности. Ташкент: Ўзбекистон Миллий университети нашриёти.
 - Davlat xaridlari va audit sohasida O'zbekiston va xalqaro tajribalar.